proLékaře.cz | 20.12.2025

Feminizace farmacie na území dnešní České republiky ve 20. století

Ladislav Svatoš
České farmaceutické muzeum, středisko FaF UK v Hradci Králové

Farmacie v ČR je v současnosti výrazně feminizovaným oborem. Studie na základě datové analýzy popisuje průběh procesu feminizace od připuštění žen ke studiu farmacie v roce 1900 do roku 2000 ve třech aspektech – počtu absolventek z českých vysokých škol, počtu žen pracujících v lékárnách (v lékárenství) a počtu žen ve vedení lékáren. Mezi promovanými ženy začaly převažovat po 2. světové válce, jako pracovnice v lékárnách v průběhu 50. let a mezi vedoucími lékáren v 80. letech 20. století. Na konci sledovaného období bylo mezi promovanými a pracovníky lékáren přes 80 % žen, ve vedení lékáren přes 70 %.

Klíčová slova: feminizace, Česko, ženy ve farmacii, absolventi farmacie, pracovníci lékáren, management lékáren, 1900–2000.

The feminization of Czech pharmacy in the 20th century

Contemporary pharmacy in the Czech Republic is substantially feminized profession. This article describes the process of feminization since permission for women to study pharmacy in 1900 till 2000, based on data analysis, in three aspects – number of graduates from Czech universities, number of women working in pharmacies and number of women among pharmacy owners / managers. Women predominate among graduates since after the World War II, as pharmacy workers since 1950s and pharmacy managers since 1980´s. At the end of the analyzed period of time, women constituted as many as 80 % of graduates and pharmacy workers and 70% of pharmacy managers / owners.

Key words: feminization, Czechia, women in pharmacy, pharmacy graduates, pharmacy workforce, pharmacy management, 1900–2000.

Úvod

Převažující zastoupení žen ve farmacii je v našem prostředí již delší dobu vnímáno jako zřejmá skutečnost, ačkoliv historické kořeny tohoto fenoménu nejsou příliš hluboké (1). V širším kontextu existují přirozeně regionální rozdíly dané místními kulturními, historickými či společenskými specifiky, ale feminizační trend ve farmacii je ve vyspělém světě jasně patrný (2).

Feminizací (3) obecně rozumíme proces nárůstu zastoupení žen v určité oblasti lidské činnosti. Jev má jak kvantitativní, tak kvalitativní rozměr. V prvním případě je sledován nárůst počtu žen v profesi, kde dříve dominovali muži, ve druhém pak změna genderového kódování dané profese. Některé obory byly historicky implicitně považovány za vhodnější pro muže (typicky vyžadující fyzickou sílu, používání složitější techniky nebo nákladnějšího vybavení a materiálů), jiné pro ženy (vyžadující rukodělnou zručnost, pečlivost apod.). S nárůstem zastoupení žen se pak proměňuje i symbolická rovina a pozice dané profese v sociální hierarchii (4). Samotný pojem feminizace je často chápán negativně a v souvislosti s upadající prestiží dané profese. Existují dvě teorie, které tvrdí, že buď s rostoucím počtem žen klesá prestiž, nebo že nejprve o daný obor začnou ztrácet zájem muži a ženy pak vyplní uvolněné pozice (5).

Konkrétně ve farmacii došlo v průběhu jednoho staletí k proměně původně typicky mužské profese v povolání vykonávané převážně ženami. Feminizace je ve farmacii zřídka zkoumána statisticky, a ještě vzácněji v delším časovém období. Přesto se právě o to chceme v této studii pokusit. Zpracování tématu je poněkud komplikováno tím, že prostor dnešní České republiky prošel ve vymezeném období několika fundamentálními změnami v oblasti politického uspořádání, dále proměnami sociálních vztahů i ekonomického systému, které se projevily přirozeně i ve farmacii. Snahou autorů bylo získaná data vztáhnout k vymezenému prostoru tak, aby byla maximálně komparabilní.

Mgr. Ladislav Svatoš
České farmaceutické muzeum, středisko FaF UK v Hradci Králové
svatos@faf.cuni.cz

Cit. zkr: Čes. slov. Farm. 2025;74(4):E15-E20
Článek přijat redakcí: 30. 7. 2025
Článek přijat po recenzích: 3. 11. 2025

proLékaře.cz | 20.12.2025

Proces feminizace jsme analyzovali ve třech aspektech. Předně v oblasti vysokoškolského vzdělávání, které tvoří nezbytný předpoklad pro angažmá v navazujících činnostech. Zde se zaměřujeme na počty absolventů a absolventek vysokoškolského studia farmacie (v dnešním pojetí magisterského stupně – v mezinárodní standardní klasifikaci vzdělávání ISCED úroveň 7). Druhou oblastí je pronikání žen do pracovních pozic v lékárenství a třetí pak jejich zastoupení v oblasti vlastnictví a vedení lékáren.

Výchozím bodem fenoménu feminizace farmacie je rok 1900, konkrétně výnos ministerského předsedy a současně správce ministerstva vnitra Ernesta von Koerbera (1850–1919) a ministra kultu a vyučování Wilhelma von Hartela (1839–1907) ze dne 3. září 1900. V § 1 se nařizuje, že „Ženy mohou býti ku vykonávání farmaceutického povolání připuštěny za podmínek tu označených". V podstatě byly ženy výnosem zrovnoprávněny v přístupu ke studiu a výkonu profese. Vztahovaly se na ně veškeré dosavadní obecné předpisy ohledně předstudijní praxe, univerzitního studia a získání diplomu. Ženy byly nadále oprávněny působit v lékárnách jako diplomovaný asistent, pro získání oprávnění k samostatnému vedení veřejné lékárny ale potřebovaly zvláštní povolení ministerstva vnitra. Vzhledem ke dvouleté povinné praxi v lékárně před zahájením studia se počítalo s nástupem prvních studentek na univerzity v akademickém roce 1903/1904 (§ 7) (6). Až do znárodnění lékáren po druhé světové válce se lékárenství řídilo říšským zákonem z 18. prosince 1906, který je pojat zcela obecně a pro ženy z něj nevyplývají žádná omezení výkonu profese (7). Zpočátku byla ženám pouze s ohledem na další platnou legislativu zakázána práce (služby) v noci. Podmínky v tomto ohledu byly narovnány v roce 1921 (8).

Zdroje analýzy

Podkladem pro tuto práci byla analýza souboru dat o promovaných a zaměstnaných farmaceutech a farmaceutkách.

Pro údaje o absolventech a absolventkách c. k. české univerzity Karlo-Ferdinandovy, respektive Univerzity Karlovy, v letech 1901–1939 byl využit Hlavní protokol o rigorózech farmaceutických na LF (1892–1946) (9). Pro poválečné období nebyl tento pramen přístupný, nicméně bylo možné ho z větší části nahradit seznamy absolventů publikovanými v dobovém tisku (10) a seznamy absolventů a studentů z archivu Českého farmaceutického muzea (11). Lékárnické studium na UK bylo zrušeno vládním nařízením č. 81 z 27. června 1950. Poslední řádný promoční ročník dobíhajícího studia absolvoval v roce 1951, studující, kteří měli promovat o rok později, již v naprosté většině studium končili na Masarykově univerzitě. Ve výjimečných případech však byli v Praze absolventi a absolventky promováni až do července 1953 (12). Absolventi a absolventky c. k. německé univerzity Karlo-Ferdinandovy, respektive její následovnice Německé univerzity v Praze, v letech 1901–1945 byli zachyceni dle farmaceutických rigorózních protokolů (13). Univerzita i s německým farmaceutickým studiem v českých zemích na jaře 1945 zanikla.

Po druhé světové válce vzniklo druhé studium farmacie v českých zemích na Masarykově univerzitě v Brně, od roku 1952 jako samostatná fakulta. Podkladem analýzy absolventů a absolventek této školy byly anonymizované údaje z matrik absolventů (14) a subsidiárně též seznamy absolventů publikované v tisku (15). Brněnské studium bylo v roce 1960 sloučeno s Farmaceutickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislavě.

Období let 1960–1969 je v dějinách české farmacie zcela výjimečnou epizodou. Jedná se o jediné roky v celých novodobých dějinách, kdy v českých zemích nebylo možné získat úplné (vysokoškolské) farmaceutické vzdělání. Pro naše potřeby jsme zohlednili období 1961–1973, jelikož první promoce absolventů a absolventek královéhradecké fakulty se konaly v roce 1974. Čeští studenti a studentky se na bratislavské fakultě bezpochyby vyskytovali i později, nebylo však možné je spolehlivě identifikovat a v naší studii proto nejsou zohledněni. Pro bratislavskou fakultu byly údaje zkompilovány ze soupisu absolventů publikovaného knižně (16), přehledů absolventů publikovaných v časopisech (17) a posluchačů v seznamech přednášek (18) pro příslušné akademické roky.

Studium farmacie na Univerzitě Karlově bylo obnoveno v roce 1969 zřízením Farmaceutické fakulty v Hradci Králové (19). Seznam absolventů a absolventek pro období 1974–1994 vyšel ve sborníku k 25. výročí fakulty (20), podkladem pro zbylé roky byly anonymizované údaje o absolventech ze studijního systému.

V roce 1991 bylo zřízeno farmaceutické studium formou samostatné fakulty na Vysoké škole veterinární v Brně, která byla v souvislosti s tím přejmenována na Vysokou školu veterinární a farmaceutickou v Brně, od roku 1995 na Veterinární a farmaceutickou univerzitu Brno. Zdejší farmaceutická fakulta byla v roce 2020 zrušena a v koordinované akci znovu zřízena jako součást Masarykovy univerzity. Seznamy absolventů a absolventek obsahuje výroční publikace z roku 2008 (21).

Oddíl o počtech farmaceutek v lékárnách se opírá o zdroje různých typů. Pro předválečné období nejsou k dispozici přehledové statistiky, proto jsme museli vyjít ze seznamů farmaceutů publikovaných v lékárnických kalendářích a ročenkách (22). Teprve po druhé světové válce začínají být v Československu publikovány statistické zprávy o jednotlivých segmentech zdravotnictví, včetně farmacie, které jsou podkladem pro údaje pro druhou polovinu století (23).

Pro část o vedoucích lékáren jsme vyšli z přehledů publikovaných ve stavovském tisku (24), ve Zdravotnické Ročence Československé (25), v Lékárenské ročence 1947–1948 (26), ve Farmaceutické ročence 1958 (27) a 1964 (28), dále z příslušných ročníků Farmaceutických prehľadů (29) a pro poslední rok 2001 (k roku 2000 se žádná relevantní data nepodařilo dohledat) z údajů o držitelích osvědčení pro vedení lékárny z výroční zprávy České lékárnické komory (30).

Absolventi a absolventky studia farmacie

V českých zemích bylo studium farmacie nejprve možné na c. k. české a německé univerzitě Karlo-Ferdinandově, po první světové válce přejmenovaných na Univerzitu Karlovu a Německou univerzitu v Praze. Během druhé světové války existovalo farmaceutické studium pouze na znovu přejmenované Německé Karlově univerzitě. Po válce bylo studium obnoveno na Univerzitě Karlově (1945–1951) a nově zřízeno na Masarykově univerzitě (1945–1960). V letech 1960–1969 v českých zemích studium farmacie neexistovalo a jedinou školou připravující farmaceuty byla Univerzita Komenského v Bratislavě. Od roku 1969 existuje opět v rámci Karlovy univerzity farmaceutické studium v Hradci Králové,

proLékaře.cz | 20.12.2025

od roku 1991 pak ještě na Veterinární a farmaceutické univerzitě v Brně. Stoletá historie farmaceutického studia v českých zemích se vyznačuje proměnami délky studia, studijních plánů i samotných vzdělávacích institucí, což jsou témata v historiografii zevrubně zpracovaná, pro náš výzkum ovšem nerelevantní.

Do analyzovaného vzorku jsme zahrnuli absolventy a absolventky všech škol působících v dané době v českých zemích, bez osob pocházejících ze zahraničí, v období existence Československa ale také bez absolventů a absolventek pocházejících ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Ve 20. a 30. letech studovaly na české a německé univerzitě v Praze ročně desítky posluchačů a posluchaček ze Slovenska, Polska, Jugoslávie, Rumunska, Bulharska a dalších zemí. Jelikož je předmětem našeho zájmu teritorium Čech, Moravy a českého Slezska, nejsou tito studující do statistického vzorku zahrnuti. Jistá profesní mobilita bezpochyby existovala, pro potřeby této studie však předpokládáme, že většina absolventů a absolventek působila v zemi svého původu (včetně těch ze Slovenska a Podkarpatské Rusi). Cizinci původem mimo Československo ostatně neměli být k výkonu praxe v zemi připuštěni (31). Po druhé světové válce nepozorujeme navzdory existenci společného státu významnější počty slovenských studentů a studentek na českých školách (jistě hlavně z důvodu existence farmaceutického studia v Bratislavě), např. v Hradci Králové ukončilo v letech 1969–2000 studium pouze 50 studujících ze Slovenska, tj. 1,36 %. V obráceném směru jsou výjimkou pochopitelně 60. léta, kdy byla jediná farmaceutická fakulta v Bratislavě, přičemž důsledky tohoto stavu doznívaly ještě v následující dekádě.

První ženou promovanou farmaceutkou v českých zemích byla Elsa Bergmann, rozená Fanta (1886–1969), která složila rigorózní zkoušku na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze 11. července 1908. Na české univerzitě ji o rok později následovala Růžena Kroutilová (1884–1974). Podle našich zjištění ukončilo studium farmacie v letech 1901–2000 na českých školách a v Bratislavě v období 1961–1973 necelých 15 000 osob (bez ohledu na zemi původu).

Škola	Muži	Ženy	Celkem
Univerzita Karlova v Praze (česká) 1901–1953	3 075	1 962	5 037
Univerzita Karlova v Praze (německá) 1901–1945	1590	490	2 080
Masarykova univerzita v Brně 1945–1960	684	1 001	1 685
Univerzita Komenského v Bratislavě 1961–1973	385	1 668	2 053
Univerzita Karlova v Hradci Králové 1974–2000	874	2 908	3 782
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno 1996–2000	85	259	344
Celkem	**6 693**	**8 288**	**14 981**

Zohledníme-li pouze absolventy a absolventky pocházející z českých zemí, zjistíme, že ve 20. století dokončilo vysokoškolské vzdělání ve farmacii celkem 4998 mužů a 6761 žen, dohromady 11 759 osob.

Škola	Muži	Ženy	Celkem
Univerzita Karlova v Praze (česká) 1901–1953	2 368	1 490	3 858
Univerzita Karlova v Praze (německá) 1901–1945	932	287	1 219
Masarykova univerzita v Brně 1945–1960	637	940	1 577
Univerzita Komenského v Bratislavě 1961–1973	196	916	1 112
Univerzita Karlova v Hradci Králové 1974–2000	786	2 870	3 656
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno 1996–2000	79	258	337
Celkem	**4 998**	**6 761**	**11 759**

Souhrnná čísla pochopitelně nepostihují dynamiku procesu feminizace, která je patrnější z údajů pro jednotlivé dekády, a ještě lépe z grafu pro celé zkoumané století.

Období	Absolventi	Absolventky	Celkem
1901–1910	453	2	455
1911–1920	632	70	702
1921–1930	632	295	927
1931–1940	764	573	1 337
1941–1950	894	859	1 753
1951–1960	562	918	1 480
1961–1970	120	575	695
1971–1980	213	747	960
1981–1990	376	1 229	1 605
1991–2000	352	1 493	1 845
Celkem	**4 998**	**6 761**	**11 759**

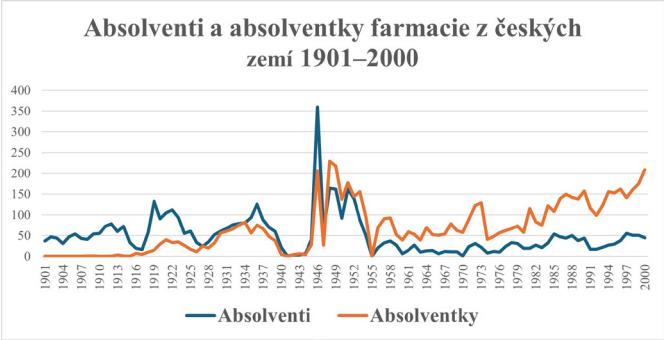

Zpočátku studovaly ženy farmacii jen zcela výjimečně, což mohlo souviset s omezenými možnostmi přístupu k požadovanému středoškolskému vzdělání. Do vypuknutí první světové války jich absolvovalo pouze 6, a právě období války tvoří jistý přelom. Jen ve válečných letech promovalo 23 žen a v nové republice se pak definitivně studium žen stává běžným. Svou roli zřejmě hrály paralelně probíhající obecné změny ve farmacii, kdy například fyzicky nejnáročnější činnosti přebíral průmysl, kromě toho také akutní nedostatek mužských uchazečů. Ve 30. letech již registrujeme každoročně vyšší desítky absolventek z českých zemí. Během druhé světové války ukončilo studium na Německé Karlově univerzitě v Praze pouze 62 osob, z toho 19 žen. Druhý extrém přinesla poválečná éra, kdy jen v letech 1945–1950 ukončilo studium (bez absolventů německé univerzity v Praze) 1718 posluchačů, z toho 845 žen. Pro nastupující trend je zajímavé, že již od roku 1948 absolvuje farmacii na českých školách více žen než mužů. V kontextu vysokoškolského studia farmacie je výjimečný rok 1955, kdy v souvislosti s přechodem na desetisemestrální studium nebyl promoční ročník. Graf ukazuje, že přes jisté krátkodobé výkyvy se poměr absolventů a absolventek studia farmacie ve druhé polovině 20. století pohybuje zpravidla v rozmezí 1 : 3 až 1: 4. Současně je tu přesvědčivě doloženo, jak nešťastným zásahem bylo zrušení farmaceutického studia v českých zemích. V dekádě 1961–1970 spadl počet českých absolventů na méně než polovinu a teprve v 80. letech v absolutních číslech překročil hodnoty z 50. let.

Ženy jako pracovnice v lékárnách

Narůstající počty promovaných farmaceutek se přirozeně postupně projevily v jejich zastoupení na pracovištích. Zatímco pro první polovinu 20. století předpokládáme uplatnění výhradně v lékárenství, ve druhé

proLékaře.cz | 20.12.2025

půli se již postupně profesně realizují i na jiných pracovištích v rámci resortu zdravotnictví i jinde – ve školství, průmyslu, obchodu apod. Toto zastoupení na nelékárenských pracovištích však bylo v oboru stále jen okrajovou záležitostí, a v roce 2000 dosahovalo pouze 3,87 % celkového počtu farmaceutů v evidenčním počtu, tj. asi 200 osob (32). Přesto, pokud v následujícím přehledu není uvedeno jinak, jedná se o počty pracovníků a pracovnic v lékárenství, a to včetně vedoucích pozic.

Rok	Muži	Ženy	Celkem	% žen
1923	1 419	108	1 527	7,07
1931	1 738	329	2 067	15,92
1937	1 752	542	2 294	23,63
1960	1 276	1 721	2 997	57,42
1970*	1 498	2 236	3 734	59,88
1981	1 123	2 581	3 704	69,68
1990	760	2 660	3 420	77,78
2000**	911	3 952	4 863	81,27

** Údaje za celý resort zdravotnictví*
*** Evidenční počet pracovníků v lékárenství v resortu zdravotnictví*

V průběhu celé předválečné éry počet žen v lékárenství roste. Počátkem 30. let již tvořily asi 15 % graduovaných pracovních sil v lékárnách (majitelů, nájemců i zaměstnanců), před 2. světovou válkou pak téměř čtvrtinu. Značný celkový nárůst počtu farmaceutů v absolutních číslech (k roku 1937 to bylo 150 % stavu roku 1923) lze dát do souvislosti s nárůstem počtu lékáren, v nichž našlo uplatnění více absolventů. Pozoruhodně pomalejší, až stagnující růst počtu mužů zřejmě souvisí s generační obměnou a také asi odchodem části absolventů mimo farmacii. To se týká i žen, neboť v roce 1923 jich registrujeme v lékárnách 108, přičemž do tohoto roku bylo již promováno 180 farmaceutek z českých zemí a trend se ani později neměnil (1931 je to 329 ku 428; 1937 pak 542 ku 849). Lze tedy konstatovat, že v období před 2. světovou válkou asi 30 % absolventek farmacie skončilo mimo obor. Pravděpodobně nejčastěji profese alespoň dočasně zanechaly kvůli péči o rodinu, výjimečné asi také nebylo uplatnění v drogeriích. Druhá světová válka představuje přelom. Jestliže ještě během hospodářské krize ve 30. letech zaznívaly hlasy označující zejména práci vdaných žen (tzn. druhý výdělek v rodině) za nemorální, okupační správa Protektorátu Čechy a Morava zavedla pracovní povinnost, a to od května 1942 i pro ženaté muže a vdané ženy. Po skončení války se československá vláda alespoň proklamativně hlásila k úplnému zrovnoprávnění žen a mužů (33). V tomto zcela proměněném společenském klimatu zájem žen o studium farmacie po válce výrazně vzrostl a posléze se projevil i na pracovištích. Již během 50. let dosáhly ženy stejného zastoupení s muži a od té doby jejich podíl setrvale roste, až k roku 2000 přesáhl 80 %.

Ženy ve vedení lékáren

Lékárnu coby provozovnu mohly ženy vlastnit či spoluvlastnit i před přístupem k farmaceutickému vzdělání, ovšem výhradně jako dědictví po zemřelém manželovi nebo otci. V tom případě však musel být do vedení lékárny instalován muž s předepsaným vzděláním a praxí. Do znárodnění tak dle zákona č. 5/1907 Sb. chápeme jako vedoucí lékárny majitele či majitelky s farmaceutickým vzděláním, provizory (odpovědné správce či správkyně), případně pouze správce/-kyně, zřejmě jen s dočasným pověřením. V socialistické éře existovala pouze státní zdravotnická zařízení, tudíž byli vedoucí lékáren jmenováni orgány lékárenské správy v rámci ústavů národního zdraví. V poslední dekádě námi sledovaného století pak v procesu transformace zdravotnictví (34) došlo k privatizaci státních lékáren, přičemž v letech 1992–1997 zaniká jejich řídící orgán – Lékárenská služba (výjimečně v některých okresech ještě počátkem roku 1998) (35). Na základě zákona č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních (36), přešla do roku 1998 většina českých lékáren do soukromých rukou, navíc vzniklo do konce tisíciletí dalších asi 1000 nových lékáren. Dle dikce tohoto zákona chápeme jako vedoucí lékárny buď majitele coby fyzické osoby plně odborně způsobilé k jejímu vedení (§ 9, odst. 1), nebo odborné zástupce/-kyně pro majitele, kterým je právnická osoba nebo osoba bez odborné způsobilosti (§ 9, odst. 2).

Vůbec první ženou ve vedoucí pozici byla v českých zemích zřejmě Ludmila Farská (nar. 1889 v Mukařově), která absolvovala českou Karlo-Ferdinandovu univerzitu v roce 1914 a již někdy od roku 1916 byla správkyní lékárny Maxe Ivonskyho v Hostinném. Zde, vzhledem k nedostatečné praxi (požadováno 5 let), musíme předpokládat pouze dočasné pověření, snad z důvodu narukování majitele do armády. Jednalo se o naprostou výjimku, do vzniku republiky není známo, že by se žena o vedení či vlastnictví lékárny vůbec ucházela. Změna nastala až po první světové válce a byla velmi pozvolná. Vlastní lékárnu měla v roce 1920 Helena Schäferová (nar. 1889) v Broumově a Hildegarde Šafářová (1890–1947) v Brně. Je zajímavé, že se jednalo o sestry, dcery brněnského lékárníka Jana Brychty (1854–1920). Hildegarde pravděpodobně převzala po otcově smrti lékárnu U Božího oka na Pekařské ulici, Helena ve stejné době získala broumovskou lékárnu U Zlatého orla. Jejich případ byl však v celé předválečné éře spíše výjimečný. Vývoj počtu žen vedoucích lékárnu ukazuje následující tabulka.

Rok	Čechy		Morava		Slezsko		České země		
	Počet lékáren	Vedoucí žena	Počet lékáren	Vedoucí žena	Počet lékáren	Vedoucí žena	Počet lékáren	Vedoucí ženy	% žen
1920	513	1	160	1	49	0	722	2	0,28
1930	620	8	215	5	61	0	896	13	1,45
1938	727	38	255	13	61	2	1 043	53	5,08
1947	751	145	243	41	57	8	1 051	194	18,46
1958							1 049	211	20,11
1964							1 013	239	23,59
1972							969	250	25,8
1982							1 080	457	42,32
1991							1 102	673	61,07
2001*							2 017	1 433	71,05

** Držitelky osvědčení ČLnK k vedení lékárny*

proLékaře.cz | 20.12.2025

Přelomovým obdobím byla zjevně léta po druhé světové válce. Kromě přirozeného prosazení se žen do vedoucích pozic z důvodu nárůstu jejich zastoupení mezi farmaceuty obecně a získání doby potřebné praxe k vedení či vlastnictví lékárny tu bezpochyby sehrála významnou roli specifická poválečná situace. Po vyhnání německého obyvatelstva zůstalo v českých zemích asi 300 neobsazených lékáren, do nichž museli být jmenováni takzvaní národní správci. A právě zde se otevřela příležitost k onomu kariérnímu „skoku", jímž bylo nastoupení do vedení lékárny, zpočátku patrně s vyhlídkou na získání osobní koncese. Ve výčtu k roku 1947 je stále 307 lékáren pod národní správou, z nichž 62 vedly ženy (26). To samozřejmě téměř čtyřnásobný nárůst oproti roku 1938 zcela nevysvětluje. Svou roli tu asi sehrálo i rozvolnění tradičních myšlenkových a hodnotových schémat, kdy se stala samostatná výdělečná činnost žen v kvalifikovaných pozicích běžnější a společensky akceptovanější. Mimo jiné se tak již vyskytuje 48 žen ve vedení vlastních lékáren, 49 v pozici provizora (odborného správce) a 35 jich získalo lékárnu do nájmu. Znárodnění lékáren po komunistickém převratu představuje další zlomový moment. Mizí sociální vrstva majitelů lékáren a současně přestávají hrát ve vlastnictví roli rodinné a majetkové vztahy. Všechny lékárny jsou součástí postátněného zdravotnického sektoru a jejich pracovníci i vedoucí jsou nyní státními zaměstnanci. Vzhledem k poměru pohlaví mezi promovanými tak bylo v podstatě nevyhnutelné, že se rostoucí počty farmaceutek projeví i ve vedoucích pozicích. Přibližně v dalším čtvrtstoletí tak vidíme pomalý, ale setrvalý nárůst počtu žen, který ve druhé polovině 70. let zrychluje, aby již koncem 80. let vedlo lékárny v českých zemích více žen než mužů. Zcela výjimečná pak byla poslední dekáda tisíciletí, kdy v souvislosti s privatizací státních zdravotnických zařízení a relativně volnými pravidly pro vznik nových lékáren se jejich počet zdvojnásobil. Dle vydaných osvědčení k vedení lékáren jich ženy na konci tisíciletí vlastnily nebo vedly asi tři čtvrtiny.

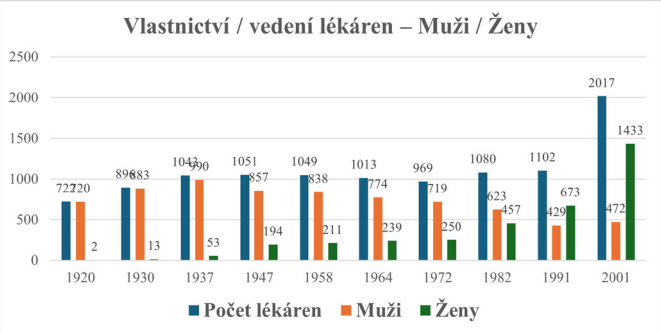

Závěr

S ohledem na přibližně proporčně vyvážené zastoupení pohlaví v běžné populaci je výrazná převaha žen ve farmacii jevem, který bude nutné blíže zkoumat a osvětlit. Český případ potvrzuje závěry švédské badatelky Marie Stanfors (4) o vlivu institucionálního rámce na proces feminizace. Výše uvedená data ukazují, že feminizační proces ve farmacii významně akceleroval po druhé světové válce. Se znárodněním zaniká lékárna coby osobní podnikání, kde hrály velkou roli rodinné vazby („dědění" profese). Z veškerého personálu se stali zaměstnanci s podmínkami typickými pro veřejný sektor. Současně také probíhající změny oboru stále více upozaďovaly náročné výrobní činnosti a posilovaly charakter vysoce kvalifikované služby. V podmínkách socialistického Československa navíc došlo k potlačení obchodní stránky fungování lékáren a jejich jednoznačná prezentace coby čistě zdravotnického zařízení s vysokou společenskou prestiží. To vše zřejmě ovlivňovalo kariérní volbu mladých žen a později se přirozeně propsalo do situace na pracovištích.

Naše studie se primárně zabývala feminizací v lékárenství s výše popsanými výsledky. Studie zastoupení žen v jiných oblastech farmacie, např. v akademické sféře, řídících pozicích v průmyslu nebo volených funkcích oborových či stavovských korporací by však patrně přinesla velmi odlišný obraz. Stejně tak by si samostatné pojednání zasloužily otázky, kdy a proč o farmacii ztratili zájem muži?

LITERATURA

1. Srov. přehledovou publikaci Beisswanger G, Hahn G, Seibert E, Szász I, Trischler Ch. Frauen in der Pharmazie. Die Geschichte eines Frauenberufes. Stuttgart: Deutscher Apotheker Verlag; 2001.

2. Např. v Kanadě k roku 2008 se uvádí 59% majorita žen mezi pracovníky lékáren a 71,3 % mezi graduovanými. V USA pak zastoupení žen v lékárnách k období 1968–1970 pouze 5,8 % a 1994–1996 pak 33 %. Viz Young S, LeMessurier J, Mathews M. The feminization of the Canadian pharmacy workforce: A gender analysis of graduates from Canadian school of pharmacy. Canadian Pharmacists Journal. 2012;145(4):186-190. Podle oficiálních údajů vzrostlo v USA zastoupení žen ve farmacii k roku 2024 na 59,7 % – Labor Force Statistics from the Current Population Survey [Internet]. Washington: U.S. Bureau of Labor Statistics: 2025 [cited 2025 July 28]. Available from: https://www.bls.gov/cps/cpsaat11.htm. Ve Velké Británii tvořily v roce 1941 ženy asi 10 % registrovaných farmaceutů, v roce 1964 to bylo 19 % a k roku 1994 pak 47 %. Viz Hassell K. The impact of social change on professions – gender and pharmacy in the UK: an agenda for action. The International Journal of Pharmacy Practice. 2000;8:1-9.

3. Srov. heslo Feminizace v Sociologické encyklopedii [Internet]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.; c2020. [cited 2025 July 26]. Available from: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Feminizace.

4. Stanfors M. Feminization and Professionalization of Pharmacies in Sweden. In: Business and Economic History On-Line [Internet]. 2007;5. [cited 2025 May 17]. Available from: https://thebhc.org/sites/default/files/stanfors.pdf.

5. Steiner-Hofbauer V, Katz HW, Grundnig JS, Holzinger A. Female participation of „feminization" of medicine. Wien Med Wochenschr, 2023;173:125-130.

6. Nařízení z 3. září 1900. Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené. 1900;150:380-381.

7. Říšský zákon č. 5/1907 Sb. Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené. 1907;4:23-36.

8. Nařízení vlády č. 499 ze dne 1. prosince 1921 o úpravě pracovní doby v lékárnách. Sbírka zákonů a nařízení státu československého. 1921;130:1824.

9. Archiv Univerzity Karlovy, fond: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, část fondu: Farmaceutické studium, inv. č. 23. Available from: https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/books/bs/1634390858627940/?lang=cs [cited 2025 Apr 15].

10. Časopis českého lékárnictva. 1945;1(8):96, 1946;2(15):155-156 a 2(19):194-195, 1948;4(14):156-157 a 4(15):168, 1949;5(14):143-144, 1950;63(17):204, 63(16):191 a 63(17):204.

11. České farmaceutické muzeum, fond: Školství, ka 6, inv. č. 54 a 55.

12. Vládní nařízení č. 81 ze dne 27. června 1950 o některých změnách v organisaci vysokých škol. Sbírka zákonů republiky Československé. 1950;36:201. Srov. též Rusek V, Svobodný P. Farmaceutická fakulta se sídlem v Hradci Králové. In: Havránek J, Pousta Z, editors. Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918–1990. Praha: Univerzita Karlova; 1998. p. 419-429.

13. Archiv Univerzity Karlovy, fond: Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze, sign. 7/1/1/4, 7/1/1/5 a 7/1/1/6. Available from: https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/books/bs/1099047096422643/?lang=cs [cited 2025 Apr 15].

14. Archiv Masarykovy univerzity, fond: A1 Rektorát MU Brno, kn 29 a 30; fond A7 Farmaceutická fakulta MU Brno (1930) 1945–1960, kn 39, ka 27 a 28.

15. Časopis českého lékárnictva. 1946;2(2):58-59, 1947;3(13):162-163, 1949;5(14):143-144, 1950;63(22):290-291.

16. Hupková M, Jakubčíková H. Zoznam absolventov štúdia farmácie na Farmaceutickej fakulte UK v Bratislave 1953–2011. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave; 2012.

17. Farmaceutický obzor. 1963;32(1):46-47, 1964;33(12):547-548, 1969;39(4):186-187, 1973;42(7):342-343 a 42(8):380-382.

proLékaře.cz | 20.12.2025

18. Vycházelo pod různými názvy jako Zoznam katedier, ústavov, osôb a prednášok Farmaceutickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v školskom roku… nebo Zoznam prednášok, pracovísk a pracovníkov na Farmaceutickej fakulte v školskom roku…, seznamy posluchačů byly součástí publikace v letech 1961–1969.
19. Vládní nařízení č. 100 ze dne 31. července 1969 o zřízení farmaceutické fakulty University Karlovy v Praze a o změnách v organizaci Vysoké školy chemickotechnologické v Praze. Sbírka zákonů Československé socialistické republiky. 1969;34.
20. Rusek V, Kopalová E, Kynkorová L, Holeček T. Sborník k 25. výročí Farmaceutické fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové. Hradec Králové: Farmaceutická fakulta UK; 1994.
21. Večerek V a kol. 90 let Veterinární a farmaceutické univerzity Brno. Brno: Veterinární a farmaceutická univerzita Brno; 2008.
22. Hanuš JM, Kazda V. Kalendář čs. lékárnictva na rok 1924. Praha: Svaz československého lékárnictva a Odborová organisace československých kondicinujících lékárníků; 1923, Spálová G, Russ F. Kalendář Svazu čsl. lékárnictva na rok 1932. Praha: Svaz československého lékárnictva; 1931, Gröger H. Apotheker-Kalender 1932. Marienbad: Sudetendeutsche Apotheker-Zeitung; 1931, Spálová G, Russ F. Lékárnická ročenka 1938. Praha: Svaz československého lékárnictva; 1937.
23. Zdravotnictví ČSSR 1960 ve statistických údajích. Praha: Ministerstvo zdravotnictví; 1960 a dále řady publikací Ústavu zdravotnických informací a statistiky pro příslušné roky ČSSR zdravotnictví a Zdravotnická ročenka České republiky a dále příslušné řady Zdravotnické statistiky, které vycházely pro farmaceuty pod různými názvy od roku 1963.
24. Lékárnický kalendář na rok 1921. Praha: Československá lékárnická společnost; 1920.
25. Říha J (red.). Zdravotnická Ročenka Československá. 1930;3:341-369, 1938;10:533-554.
26. Mečl J, Kolářová M (usp.). Lékárnická ročenka 1947–1948. Praha: Ústřední svaz lékárníků; 1947.
27. Říhovský K (red.). Farmaceutická ročenka 1958. Žilina: Krajská správa lekární; 1958.
28. Farmaceutická ročenka 1964. Hradec Králové: Krajský ústav národního zdraví; 1964.
29. Farmaceutické prehľady 1973. Bratislava: Obzor; 1973, Farmaceutické prehľady 1983-1984. Martin: Osveta; 1983, Farmaceutické prehľady 1991–1992. Martin: Osveta; 1992.
30. Výroční zpráva České lékárnické komory za rok 2001. Praha: Česká lékárnická komora; 2002.
31. Brčák M. Přírodovědecká fakulta UK. Farmaceutické studium (protokoly farmaceutických zkoušek české Karlo-Ferdinandovy univerzity a Univerzity Karlovy) 1883–1953 dílčí inventář. Praha; 2017. p. 6. Available from: https://is.cuni.cz/webapps/files/help/Archiv/arc_inventar_39_F.pdf [cited 2024 Apr 15].
32. Lékaři a farmaceuti 2000. Zdravotnická statistika. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky; 2001.
33. Bahenská M, Heczková L, Musilová D. Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná. O ženské práci. České Budějovice: Veduta; 2017, zde s. 73-75.
34. Křížová V. Transformace českého zdravotnictví po r. 1989 – příběh na pokračování (část 1 a 2). Dějiny věd a techniky. 2022;55(3):127-172.
35. Kotlářová J, Král K. Farmacie v ČR po roce 1989. Praha: Karolinum; 1999.
36. Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1992; 35:915-919.